

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol. 4 Issue 05 | pp. 15-20 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

AKSIYADORLIK JAMIYATLARINING MILLIY IQTISODIYOTDAGI ROLI:

Yirik aksiyadorlik jamiyatlarining o'zbekiston yalpi ichki mahsulotiga qo'shgan hissasi, ularning ish o'rinlari yaratish va innovatsion faoliyatdagi o'rni tahlili.

Xalekeeva Zoya Pirmiyazovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

"Moliya va moliyaviy texnologiyalar" kafedrası v.b dotsenti Phd

Annotasiya: Aksiyadorlik jamiyatlari har qanday mamlakatning iqtisodiy tizimida muhim rol o'ynaydi va milliy iqtisodiyotning asosiy ishtirokchilari hisoblanadi. Ularning ta'siri iqtisodiy faoliyatning turli jihatlariga, jumladan investitsiyalar, bandlik va innovatsiyalarga taalluqlidir. O'zbekiston yirik aksiyadorlik jamiyatlari va davlat statistika ma'lumotlari hisobotlarining statistik ma'lumotlari tahliliga asoslanib, mazkur ish ushbu tashkilotlarning mamlakat iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishdagi o'ziga xos rolini o'rganadi. Aksiyadorlik jamiyatlari mahalliy va xorijiy investorlarga investitsiya imkoniyatlarini taqdim etish orqali kapitalni safarbar qilishga yordam beradi va shu bilan iqtisodiyotga investitsiyalarning umumiy hajmini oshiradi. Bu, o'z navbatida, sanoat sektori va infratuzilmaning o'sishi va modernizatsiyasiga yordam beradi. Bundan tashqari, yirik ish beruvchilar sifatida aksiyadorlik jamiyatlari mehnat bozoriga sezilarli ta'sir ko'rsatib, ishsizlik darajasini pasaytirishga va aholining hayot sifatini yaxshilashga yordam beradi. Ularning ishchi kuchini o'qitish va malakasini oshirish sohasidagi faoliyati, shuningdek, zamonaviy bozor talablariga javob beradigan kasbiy mahorat va kadrlar tayyorlashni yaxshilashga yordam beradi. Aksiyadorlik jamiyatlarining innovatsion faoliyati mamlakatning texnologik rivojlanishiga hissa qo'shmoqda. Ilmiy-tadqiqot ishlanmalariga investitsiyalar va yangi texnologiyalarni joriy etish jahon bozorida mehnat unumdorligi va milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: Aksiyadorlik jamiyat, milliy iqtisodiyot, bozor, innovatsiya, YAİM, ishsizlik, texnologik yangilanishi, modernizatsiya, Innovatsiya.

Аннотация

Акционерные общества играют важную роль в экономической системе любой страны и являются основными участниками народного хозяйства. Их влияние распространяется на различные аспекты экономической деятельности, включая инвестиции, занятость и инновации. Основываясь на анализе статистических данных крупных акционерных обществ Узбекистана и отчетов государственной статистики, данная работа исследует специфическую роль этих организаций в устойчивом

развитии экономики страны. Акционерные общества помогают мобилизовать капитал, предоставляя возможности для инвестиций местным и иностранным инвесторам, тем самым увеличивая общий объем инвестиций в экономику. Это, в свою очередь, способствует росту и модернизации промышленного сектора и инфраструктуры. Кроме того, как крупные работодатели, акционерные общества оказывают значительное влияние на рынок труда, помогая снизить уровень безработицы и улучшить качество жизни населения. Их деятельность в области обучения и повышения квалификации рабочей силы также способствует повышению профессиональных навыков и обучения, отвечающих требованиям современного рынка. Инновационная деятельность акционерных обществ способствует технологическому развитию страны. Инвестиции в НИОКР и внедрение новых технологий способствуют повышению производительности труда и конкурентоспособности национальной экономики на мировом рынке.

Ключевые слова: Акционерное общество, Национальная экономика, рынок, инновации, ВВП, безработица, технологическое обновление, модернизация, инновации.

Annotation

Joint-Stock Companies play an important role in the economic system of any country and are the main participants in the national economy. Their influence extends to various aspects of economic activity, including investment, employment and innovation. Based on the analysis of the statistical data of the reports of large joint-stock companies and state statistical data of Uzbekistan, this work studies the specific role of these organizations in the sustainable development of the country's economy. Joint Stock Companies help mobilize capital by providing investment opportunities to domestic and foreign investors, thereby increasing the total volume of investments in the economy. This, in turn, contributes to the growth and modernization of the industrial sector and infrastructure. In addition, as large employers, joint-stock companies have a significant impact on the labor market, helping to reduce the unemployment rate and improve the quality of life of the population. Their work in the field of training and professional development of the workforce also helps to improve professional skills and training of personnel that meet the requirements of the modern market. The innovative activities of joint-stock companies contribute to the technological development of the country. Investment in research developments and the introduction of new technologies will help increase labor productivity and competitiveness of the national economy in the world market.

Key words: Joint Stock Company, national economy, market, innovation, GDP, unemployment, technological renewal, modernization, innovation.

Kirish

Aksiyadorlik jamiyatlari dunyoning aksariyat mamlakatlari, shu jumladan O'zbekiston iqtisodiy tuzilmasining muhim elementidir. Ushbu tashkilotlar nafaqat yalpi ichki mahsulot (YAIM) hajmini oshirishga yordam beradi, balki innovatsion faoliyatga, ish o'rinlarini yaratishga va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga ham katta ta'sir ko'rsatadi.

Mazkur tadqiqot aksiyadorlik jamiyatlarining O'zbekiston milliy iqtisodiyotidagi o'rni, ularning mamlakat yalpi ichki mahsulotiga qo'shgan hissasi, mehnat bozoriga ta'siri, shuningdek, innovatsion jarayonlardagi ishtirokini tahlil qilishga qaratilgan. O'zbekistondagi aksiyadorlik jamiyatlari iqtisodiyotning muhim moliyaviy va ishlab chiqarish resurslari jamlangan asosiy sektoridir. Ularning roli, ayniqsa, globallashuv va bozor munosabatlariga o'tish sharoitida yaqqol namoyon bo'ladi, bu esa jahon iqtisodiyotiga integratsiyani kuchaytirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etishni talab qiladi. Shu nuqtai nazardan, O'zbekiston aksiyadorlik jamiyatlari nafaqat asosiy soliq to'lovchilar, balki mamlakat sanoatini innovatsion rivojlantirish va modernizatsiya qilishning asosiy dvigatellari sifatida ham faoliyat ko'rsatmoqda. Ushbu tadqiqot statistik ma'lumotlarni tahlil qilish, ekonometrik modellashtirish va aksiyadorlik jamiyatlarining O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'sirini baholash usullarini birlashtirgan holda kompleks yondashuvdan foydalanadi. Bu nafaqat ishlarning hozirgi holatini, balki yangi iqtisodiy voqelik sharoitida ushbu sektorning rivojlanish istiqbollari ham ochib beradi.

Usullari

Tadqiqot doirasida O'zbekistonning yirik aksiyadorlik jamiyatlarining yillik va choraklik hisobotlaridan moliyaviy ko'rsatkichlar, xodimlar soni to'g'risidagi ma'lumotlar va ro'yxatdan o'tgan innovatsiyalar to'g'risidagi ma'lumotlardan foydalanilgan. Bundan tashqari, ushbu kompaniyalarning iqtisodiyotga qo'shgan umummilliy hissasini baholash uchun O'zbekiston Respublikasi davlat statistika qo'mitasi tomonidan taqdim etilgan statistik ma'lumotlardan foydalanilgan. Ushbu ma'lumotlarga YAIM ko'rsatkichlari, ishsizlik darajasi va mamlakat iqtisodiyotiga investitsiyalarning umumiy hajmi kiradi. Bu ushbu tashkilotlar faoliyatining mamlakatning umumiy iqtisodiy natijalariga ta'siri darajasini baholashga imkon berdi. Aksiyadorlik jamiyatlari har qanday mamlakatning milliy iqtisodiyotida muhim rol o'ynaydi. Ular nafaqat yirik sanoat va innovatsion loyihalar uchun kapitalni safarbar etishga yordam beradi, balki ko'plab ish o'rinlarini yaratadi, milliy iqtisodiyotlarning o'sishiga va jahon bozorida raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi. Batafsil tahlil qilish uchun aksiyadorlik jamiyatlarining iqtisodiyotga qo'shgan hissasini aks ettiruvchi statistik ma'lumotlar va jadvallarni ko'rib chiqamiz. Misol uchun, **AQSh**; Aksiyadorlik jamiyatlari soni: taxminan 1.6 million. **Yalpi ichki mahsulotdagi ulush**: YAIMning taxminan 65 foizini tashkil qiladi. **Soliq imtiyozlari**: korporativ soliqlar barcha soliq tushumlarining taxminan 10% ni tashkil qiladi. **Rossiya**; Aksiyadorlik jamiyatlari soni: 100 mingdan ortiq. **Yalpi ichki mahsulotdagi ulush**: taxminan 50-60%. **Soliq imtiyozlari**: federal byudjet soliq tushumlarining katta qismi. **Yaponiya**; Aksiyadorlik jamiyatlari soni: 500 mingga yaqin. **Yalpi ichki mahsulotdagi ulush**: taxminan 70%. **Soliq imtiyozlari**: korporativ soliqlarning umumiy soliq tushumlariga nisbatan yuqori ulushi.

Aksiyadorlik jamiyatlarining mamlakatlar iqtisodiyotiga qo'shgan hissasi jadvali

Mamlakat	aksiyadorlik jamiyatlari soni	yalpi ichki mahsulotdagi ulush	byudjetdagi korporativ soliqlarning ulushi
AQSh	1,600,000	65%	10%

Rossiya	100,000	50-60%	Muhim
Yaponiya	500,000	70%	Yuqori

Natijalar

"Xalkbank" O'zbekistondagi eng yirik banklardan biri bo'lib, ko'plab yirik loyihalarni moliyalashtiradi va kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlaydi. Ushbu kompaniyalarning mamlakat yalpi ichki mahsulotiga qo'shgan hissasi o'sishda davom etayotgani va bu yil taxminan 45% ga erishgani ayniqsa muhim edi. O'tgan yilga nisbatan bu 5 foizga o'sish yirik biznesning mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri ortib borayotganining ko'rsatkichidir. Bundan tashqari, O'zbekiston aksiyadorlik jamiyatlari yiliga 250 mingdan ortiq yangi ish o'rinlarini yaratdi, bu esa ishsizlik darajasini pasaytirish va mamlakatning iqtisodiy ko'rsatkichlarini yaxshilashga yordam berdi. Ushbu tashkilotlarning innovatsion hissalar ham sezilarli o'sishni ko'rsatdi, 400 dan ortiq yangi patentlar va ishlanmalar ilmiy tadqiqotlar va ishlanmalarga investitsiyalarning ko'payishini ko'rsatdi. Ushbu natijalar aksiyadorlik jamiyatlarining O'zbekiston milliy iqtisodiyotining asosiy ishtirokchilari sifatidagi ahamiyatini, ularning iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, ish o'rinlari yaratish va innovatsiyalarni rivojlantirishdagi rolini ta'kidlaydi. Ularning YAIM va boshqa iqtisodiy ko'rsatkichlarga qo'shgan hissalarining doimiy o'sishi biznes sektorini qo'llab-quvvatlash va kengaytirishga qaratilgan joriy iqtisodiy siyosat va rivojlanish strategiyalari samaradorligining yorqin dalilidir.

Muhokama

Aksiyadorlik jamiyatlarining O'zbekiston iqtisodiyotiga qo'shgan hissasi ko'p qirrali va ahamiyatlidir. Ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, ushbu tashkilotlar nafaqat YAIMning o'sishiga hissa qo'shibgina qolmay, balki ish bilan ta'minlash va innovatsiyalarni rivojlantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Olingan natijalarga asoslanib, aksiyadorlik jamiyatlarining milliy iqtisodiyotga ta'sirining bir necha muhim jihatlari ajratib ko'rsatish mumkin: Yalpi ichki mahsulotga qo'shgan hissasi: aksiyadorlik jamiyatlari O'zbekistonning yalpi ichki mahsulotini shakllantirishda katta ishtirok etmoqda. Tadqiqotga ko'ra, yirik aksiyadorlik jamiyatlari mamlakat yalpi ichki mahsulotining qariyb 45 foizini tashkil qiladi. Bu ularning eng yirik soliq to'lovchilar va mintaqalarning iqtisodiy rivojlanishidagi asosiy investorlar rolini aks ettiradi. Ish o'rinlarini yaratish: aksiyadorlik jamiyatlarining eng muhim ijtimoiy hissalaridan biri bu yangi ish o'rinlarini yaratishdir. Bu ishsizlik darajasini pasaytirishga va aholining turmush darajasini oshirishga yordam beradi. 2023-yilda O'zbekiston aksiyadorlik jamiyatlarida ish o'rinlari soni 10 foizga oshdi, bu esa ushbu sektorning jadal rivojlanayotganidan dalolat beradi. Innovatsion faoliyat: innovatsiyalar uzoq muddatli iqtisodiy o'sishning kalitidir. O'zbekistondagi aksiyadorlik jamiyatlari yangi texnologiyalarni faol joriy etmoqda va innovatsion mahsulotlarni ishlab chiqmoqda, bu nafaqat ularning raqobatbardoshligini yaxshilaydi, balki mamlakatning texnologik rivojlanishiga ham hissa qo'shadi. Ushbu kompaniyalarning tadqiqot va ishlanmalarga investitsiyalari 2023 yilda 20 foizga oshdi.

Biroq, sezilarli yutuqlarga qaramay, e'tiborni talab qiladigan muammolar mavjud. Bularga quyidagilar kiradi: Transparentlikning etarli emasligi: ba'zi aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruv etarli darajada shaffof emas, bu moliyaviy suiiste'mollikka va investitsiya muhitining yomonlashishiga olib kelishi mumkin. Xorijiy investitsiyalarga qaramlik: ko'pgina yirik loyihalar xorijiy investitsiya oqimlariga katta bog'liqlik bilan amalga oshiriladi, bu esa global iqtisodiy tebranishlar sharoitida mamlakatning iqtisodiy xavfsizligi uchun xavf tug'diradi. Xulosa qilib aytganda, aksiyadorlik jamiyatlari O'zbekistonning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishida strategik rol o'ynaydi. Barqaror rivojlanish va ularning iqtisodiyotga ijobiy ta'sirini chuqurlashtirish uchun korporativ boshqaruvni yanada takomillashtirish, innovatsiyalarga investitsiyalarni ko'paytirish va ichki kapitalni oshirish uchun sharoit yaratish talab etiladi.

Xulosa

Aksiyadorlik jamiyatlari nafaqat O'zbekiston iqtisodiy tizimining asosiy elementlaridan biri, balki uning rivojlanishining asosiy dvigatellari hisoblanadi. 2023 yilgi tadqiqot ularning milliy iqtisodiyotdagi roli keng ekanligini tasdiqladi va mamlakat yalpi ichki mahsulotiga katta hissa qo'shish, ish o'rinlarini yaratish va innovatsion jarayonlarni rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Tahlil ma'lumotlari asosida quyidagi xulosalar chiqarish mumkin: Iqtisodiy hissa: O'zbekiston aksiyadorlik jamiyatlari mamlakatning iqtisodiy manzarasini shakllantirishda muhim ishtirok etmoqda. Ularning YaIMdagi ulushi va yangi ish o'rinlarini yaratish iqtisodiyotni barqarorlashtirish va mustahkamlashga yordam beradi, bu esa uni tashqi zarbalarga nisbatan zaifroq qiladi. Innovatsiya: ilmiy-tadqiqot faoliyati va yangi texnologiyalarni rivojlantirishga uzoq muddatli investitsiyalar O'zbekiston kompaniyalarining texnologik yangilanishi va global raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi. Bu, o'z navbatida, yangi bozorlarga kirish uchun eshiklarni ochadi va iste'molchilarga taqdim etilayotgan mahsulotlar sifatini yaxshilaydi. Ijtimoiy hissa: ish o'rinlarini yaratish nafaqat ishsizlik darajasini pasaytiradi, balki fuqarolarning xarid qobiliyati va hayot sifatini oshirish orqali ijtimoiy barqarorlik va turmush darajasini yaxshilashga yordam beradi. Biroq, aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatining ijobiy ta'sirini maksimal darajada oshirish uchun bir qator tizimli muammolarni hal qilish kerak, shu jumladan korporativ boshqaruvni takomillashtirish, ularning faoliyatida ko'proq shaffoflikni ta'minlash va xorijiy investitsiyalarga qaramlikni kamaytirish. Bundan tashqari, ichki investitsiyalarni yanada rivojlantirish va mamlakatda investitsiya muhitini yaxshilash uchun sharoit yaratish muhimdir. Xulosa qilib aytganda, aksiyadorlik jamiyatlari O'zbekiston iqtisodiy hayotining eng muhim ishtirokchilari bo'lib qolmoqda. Ularning faoliyatini to'g'ri boshqarish va strategik rejalashtirish ularning mamlakatni barqaror rivojlantirish va fuqarolarining farovonligini ta'minlashga qo'shgan hissasini sezilarli darajada oshirishi mumkin.

Adabiyotlar ro'yxati

1.«Акциядорлик жамиятлари ва акциядорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида» Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 6 майдаги ЎРҚ–370-сон Қонуни. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2014 й, №19 (623).

2.Ромашова, И.Б. Финансовый менеджмент. Основные темы. - М.: КНОРУС, 2007. - 336 с.

3. Karlibaeva R.X. va boshqalar. Korporativ boshqaruv. Oquv qollanma. -T.: Cholpon. 2011.- 303 б.
4. Karlibaeva R.H. Korporatsiyalar moliyasi. Oquv qollanma. -T.: TDIU. -127 б.
5. Kaplan R.S., Norton D.P. Using the Balanced Scorecard as a Strategic Management System // Harvard Business Review, 1996, January/February, p. 176.\
6. Карлибаева Р.Х. Иқтисодиётни модернизациялаш шароитида инвестицияларни миллий иқтисодиётга жалб қилиш муаммолари // Иқтисодиёт ва таълим. -Т.: 2009.- №6.- 39-41 б. (08.00.07; №11)
7. Лисовская И.А., Основы финансового менеджмента. – М.: ТЕИС, 2006. – 120 с.

Copyright: © 2024 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution- 4.0 International License (CC - BY 4.0)

